

הלכות ברכות הפירות סימן רח

ביאורים ומוספים

ולמעשה צריך עיון. דעת הגר"י קניבסקי (ארחות רבינו ח"א עמ' פח) שיחתום 'על הארץ ועל פירותיה', משום שזו חתימה חשובה יותר, ובכלל מאתיים מנה [ואינו שקר, מפני שפירוש הברכה היא הודאה שלא רק נתן לנו פירות, אלא אף נתן פירות חשובים של ארץ ישראל]. וכן הורה הגר"ש אלישיב (וזאת הברכה פ"ה עמ' 55). דעת הגר"ש אויערבך (חיכו ממתקים ח"א ברכות עמ' קג) שיש לברך 'על הארץ ועל הפירות'.

49 ומיני דגן שגדלו בארץ ישראל, כתבו הברכי יוסף (ס"ק ז) והפאת השולחן (הל' ארץ ישראל פ"ב הי"ד) בשם הכפתור ופרח (פ"י) שחותמים בברכתם 'ועל מחייתה', וכן כתב הכף החיים (ס"ק נח). מאידך, כתב בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג סי' קכט אות ד) שכיון שלא הזכירה שיטה זו בתוס' ורא"ש ובפוסקים המפורסמים אין לשנות את נוסח הברכה ולומר 'ועל מחייתה', והוסיף, שכמדומה שכן המנהג בארץ ישראל, וכן כתב הקצות השולחן (שם) שמסידור הגר"י שלא הזכיר שיש לשנות את החתימה בארץ ישראל אלא לענין פירות, משמע שסובר שבעל המחיה אין צריך לשנות [וכן ביין, וראה להלן]. ובטעם הדבר כתב האור שמח (פ"ח מהל' ברכות הי"ד) שמיני דגן נשתנו מגידולם, מה שאין כן בפירות, שלא נשתנו וניכר גידולם. וכן כתב הגר"ש אויערבך (קובץ צהר אהל ברוך עמ' רנט) בטעם החילוק, שבמיני דגן אין ניכר שהם מפירות ארץ ישראל, שהרי נשתנו. ובשו"ת הר צבי (א"ח סי' קח) כתב שהטעם הוא מפני שרוב הקמח בארץ ישראל בא מחוץ לארץ, ואין אנו יודעים מאיזה קמח הוכן המאכל, ובפרט שהרמב"ם וש"ע לא הזכירו שצריך לשנות את נוסח החתימה בארץ ישראל, וכן ביאר הגר"ש אלישיב (שיעורי ברכות עמ' תפח) שיתכן שכן נוהגים מפני שיתכן שהקמח מחוץ לארץ. והגר"ש וואזנר (שערי הברכה פי"ד הע' סח) ביאר, שמלבד שבדרך כלל מעורב במיני המאפה שבארץ ישראל גם קמח מחוץ לארץ, יש להוסיף שנוסח 'מחיה' אינו מיוחד למין הגדל בארץ ישראל אלא הוא שם כולל למזון, ועל כן לא שייך לייחסו לארץ ישראל ולומר 'מחיתה'.

ולענין יין מארץ ישראל, כתב הקצות השולחן (שם) שמהשמטת הגר"י בסידור משמע שאומרים בארץ ישראל 'ועל פרי הגפן' ולא 'גפנה', וכן נהג הגר"י קניבסקי (ארחות רבינו ח"א עמ' פט). מאידך הכף החיים (ס"ק נח) כתב שחותמים בארץ ישראל 'ועל פרי גפנה', וכן דעת הגר"ש וואזנר (שם) שכיון שהנוסח מיוחד למין הגדל בארץ ישראל אומרים 'ועל פרי גפנה' [ואינו כ'מחיה'. וכן הדין לפי סברת שאר הפוסקים הנ"ל לענין מחיה].

[משנ"ב ס"ק נד]

קְשִׁיּוּדֵי שְׁהֵם מִפְּרוֹת הָאָרֶץ, אֲכָל בְּסֶפֶק, כְּגוֹן בְּחוּץ לְאָרֶץ הַסְּמוּכָה לְאָרֶץ יִשְׂרָאֵל, יֵאמָר 'עַל הַפְּרוֹת'.

50 ואם אכל פירות ממקומות שכבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל [כגון הערבה הדרומית], כתבו הברכי יוסף (ס"ק יא) והכף החיים (ס"ק נט) בשם אדמת הקדש שנחלקו בזה הפוסקים אם לברך עליהם 'ועל הפירות' או 'ועל פירותיה', ובשם ספר פרי הארץ כתבו, שיש לברך עליהם 'על הארץ ועל הפירות'.

[משנ"ב ס"ק נ]

וְנוֹדָה לָךְ עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמְּחִיָּה⁴⁴.

44 והטעם שנוהגים לומר תיבות 'ונודה לך על הארץ ועל המחיה' [אף שאינן מחכרות בגמ'], כתב הטור שהוא כדי שתהא מעין החתימה סמוך לחתימה.

והטועה בנוסח ברכת 'מעין שלש' סמוך לחתימה, כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פי"ד תשובה כו) שיצא ידי חובתו, משום שדין הזכרת מעין החתימה סמוך לחתימה, אינו מעכב בדיעבד, ורק אם טעה בחתימת הברכה עצמה צריך לחזור ולברך.

[שעה"צ ס"ק נב]

מִשְׁמַע גַּם כֵּן שֶׁלֹּא יֵאמָר 'עַל הַכִּלְכְּלָה'⁴⁵.

45 ואף החזו"א היה נוהג כן, ולא היה מסיים 'ועל הכלכלה' (דינים והנהגות פ"ו אות ב). אמנם הגר"י קניבסקי היה מסיים 'ועל הכלכלה' [וכושיה מברך בציבור היה אומר זאת בלחש] (ארחות רבנו ח"א עמ' פח), וכן מובא בשם הגר"ש אלישיב (שו"ת וישמע משה ח"ב עמ' פא) שיש לומר 'ועל הכלכלה'.

ואותם הנוהגים לסיים 'ועל הכלכלה' לא צריך לומר [היינו, שאם צריך לומר - הרי אמר, ואם לאו - הרי הוסיף שאין צריך לומר], דעת החזו"א (ארחות רבנו שם, שאלת רב חלק עמ' רפה) שאין בזה תועלת. והוסיף הגר"ש וואזנר (שערי הברכה פי"ד הע' סח), שיש שפקפקו על עיצה זו מפני שבאופן כזה אי אפשר לענות אמן לאחר הברכה.

ולענין מי שנוהג שלא להוסיף 'ועל הכלכלה', כשיוצא ידי חובה בברכת חבריו הנוהג לסיים 'ועל הכלכלה', הורה הגר"ח קניבסקי (שאלת רב שם) שיענה אמן מיד אחר 'ועל המחיה'.

[משנ"ב ס"ק נב]

שְׂאִין יְכוּל לומר 'פְּרוֹתֶיהָ' בִּין שְׂאִינִם מִפְּרוֹת שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל⁴⁶.

46 ואם בירך על פירות חוץ לארץ 'על פירותיה', הסתפק הקצות השולחן (סי' ס בדה"ש ס"ק ה) אם יצא בדיעבד, וכן הסתפק הגר"ח פ' שיינברג (יחודשי בתרא) וכתב שמסתבר שיצא בדיעבד.

[משנ"ב ס"ק נג]

וְעַל פְּרוֹתֶיהָ⁴⁷. שֶׁמִּשְׁבֶּת לְהֵשֵׁם יְתִבְרָךְ עַל נְתִינָתוֹ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ⁴⁸ שְׁמוּצִיָּא אֹתָן פְּרוֹת⁴⁹.

47 וחילוק זה, בין פירות הארץ לפירות חוץ לארץ, כתב הערוך השולחן (סי' יז) שאינו אלא בגמר החתימה, אבל קודם החתימה, אפילו על פירות ארץ ישראל אומרים 'ונודה לך על הארץ ועל הפירות', ולא 'פירותיה', שדי בהזכרת ארץ ישראל בחתימה. וכן הורה הגר"ש אויערבך (משנ"ב ביצחק יקרא). מאידך, הכף החיים (ס"ק נח) כתב לומר 'פירותיה' גם קודם לחתימה, וכן הורה הגר"ח פ' שיינברג (וזאת הברכה פ"ה עמ' 54).

48 והאוכל פירות ארץ ישראל ופירות חוץ לארץ, כתב הקצות השולחן (שם) שלכאורה צריך לומר 'ועל פירותיה ועל הפירות'.

